

За результатами дослідження поставлено наступні завдання:

- необхідно визначити ступінь застосування нетрадиційних приміщень у квартирах бізнес-класу, економ- і еліт-класу та класу люкс житлових будинків України;
- визначити, для яких приміщень допустиме застосування нетрадиційних засобів формотворення у повній мірі, а для яких лише частково;
- визначити найбільш оптимальні параметри нетрадиційних приміщень для створення максимальної зручності мешканців.

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://sob.ru/issue-24-2650.html>
  2. <http://4design.com.ua/content/view/161/1/>
  3. http://agency.archi.ru/news_current.html?nid=8497
  4. <http://www.membrana.ru/articles/global/2006/08/03/204300.html>
-

УДК 728 (477.81)

«МІНІМАЛЬНЕ» ЖИТЛО В РОЗРОБКАХ ПРОВІДНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ 20–30-х рр. ХХ ст.

Гаврилюк О. В., асистент кафедри архітектури

Національний університет водного господарства та природокористування

Тел. (0362) 23-62-43

Анотація. Розглянувши концептуальні та реалізовані проекти житлового будівництва європейських архітекторів 20–30-х рр. ХХ ст. було виявлено особливості архітектурно-планувальних рішень житлових будинків (при розташуванні житлових будинків в системі кварталів, згідно з прийомами об'ємно-композиційних рішень, функціонально-планувальною структурою секцій та квартир).

Ключові слова: *житло, Європа, початок ХХ століття*

Проблематика дослідження полягає у вивченні та аналізі напрацьованих протягом минулого століття принципів проектування житла, коли ця тема особливо активно розроблялася в багатьох країнах світу і Європи, що сьогодні є одним з важливих етапів при створенні сучасних, концептуальних засад проектування соціального житла.

Метою роботи є визначення принципів архітектурно-планувальних та їх образно-стилістичних рішень житлових будинків 20–30-х рр. ХХ ст.

Завдання роботи:

- виявити передумови розвитку та архітектурно-композиційні особливості житлової забудови в кварталах в 20–30-х рр. ХХ ст.;
- прослідкувати розвиток принципів архітектурно-планувальних рішень житлових будинків з квартирами мінімальних площ протягом досліджуваного періоду в країнах Західної Європи.

Двома основними проблемами, які поставали перед архітекторами 1920-х років, можна вважати наступні: в першу чергу це – робота над проектуванням «мінімального житла» (тобто раціональних форм невеличкої житлової чарунки); а також пов'язану з цією роботою –

типізація житла. По-друге, розробку проблеми великих архітектурних комплексів і втілення їх в будівництві міст і поселень.

Робота над мінімальним житлом неможлива окремо від розробки житлових комплексів та районів. Так виникають різні проекти по оздоровленню міського середовища.

Загалом містобудування мало два напрямки свого подальшого розвитку. Це передусім перепланування та перебудови старих районів і кварталів міст, а також створення нових. Стають актуальними проблеми звільнення міста від ростучих потоків транспорту, оздоровлення за рахунок розділення зон виробничої та житлової функції та розвитку зон зелених насаджень на території міста.

Яка ж основна ідея сучасного поселення, як специфічної форми житлової культури? Ця ідея не нова, і історично генеалогію її слід вести від англійського руху за міста-сади, основоположником якого став в свій час Говард.

В 1900-х роках ідеї Говарда були дуже популярні і в Німеччині, але тільки житлова криза післявоєнних років надала цьому руху його сьогodнішню форму. Ідея районного розселення сформульована німецьким архітектором Е. Маєм дуже коротко: «централізація» ділового життя в центрі міста (сіті), децентралізація житла в містах-садах» [1, 21–98]. Такий загальний принцип, що знаходив своє економічне обґрунтування в більш низькій вартості земельних ділянок за межею міста. Однак формула Мая не охоплює всієї ідеї поселення: не менш важливим є та обставина, що в основі районного будівництва закладений принцип типізованого будинку, при чому ця типізація, як правило, має своїм першочерговим і основним об'єктом одноквартирну (тобто розраховану на одну сім'ю) житлову чарунку [1, 21–98].

Таким чином, районне будівництво було не лише рухом за межу міста, а й рух в сторону від міського багатоквартирного будинку, до «плоского будівництва», до «англосаксонського ідеалу» котеджу, до формули цього ідеалу: «один дім – одна сім'я».

Основним принципом планувальної роботи в «сучасних» німецьких поселеннях було прагнення поставити кожен житлову одиницю в однакові сприятливі умови, в сенсі використання природних факторів, в першу чергу – сонячного світла. Це завдання було головним при визначенні методів забудови в районах, а іноді цілком і повністю домінувало при виборі схеми забудови.

Однак ще більш важливим цільовим моментом є, звичайно, максимальна економія земельної площі. Можна безпомилково сказати, що суттєвим «формуотворюючим» фактором всієї районної архітектури на Заході (та й не лише) є земельна рента. Чи обговорюється проблема «висотного, середнього чи плоского будівництва» (тобто проблема поверховості), чи йде мова про переваги блокової системи і т. д., висувається та чи інша схема планування території – в усіх цих питаннях вирішальну роль, в кінцевому результаті, грають міркування, зумовлені висотою земельної ренти та умов землекористування та оренди.

Із комбінації цих двох елементів і виросла так звана «система стрічкової забудови» (Zielenbau), де всі будівлі розташовані в вигляді витягнутих паралельних рядів-стрічок, в основному в північно-південному напрямку (з тим, щоб в першу половину дня будинки освітлювались зі східної сторони, а в другу – із західної).

Важливим наслідком стрічкової забудови є:

- по-перше, повне спрощення внутрішніх дворів і, як наслідок, більш продуктивне використання звільненої таким шляхом земельної площі;
- по-друге, можливість розташувати вікна житлової чарунки на дві сторони світу;
- по-третє (що є досить суттєвим), реорганізація традиційної системи вулиць таким чином, що вздовж будинків-стрічок проходять лише пішохідні шляхи, засаджені зеленими насадженнями, транспортні магістралі розташовуються в поперечному напрямку, розриваючи в певних місцях стрічки: відповідно всі вікна виходять на озеленені пішохідні дороги.

В поселенні Даммершток, поблизу Карлсруе (1927–1928 рр., арх. В. Гропіус та ін.) ми маємо класичний приклад стрічкової забудови. Ряди (стрічки) будинків витягнуті з півночі на південь. Весь план району – сума паралельних доріг, по яких розставленні блоки будинків,

які виходять вікнами на схід і захід і перериваються вузькими проміжками один від одного, так що «здається, що вони от-от зіштовхнуться один з одним подібно до їдучих вагонів [...]».

Схематизм планування Даммерштоку викликав досить значну критику, яка зауважувала односторонність цього рішення стрічкової забудови: тут, як нерідко буває, архітектор виявився «більше гігієністом, ніж гігієніст, і більше статистом ніж, власне, статист», і заради одного гігієнічного принципу (орієнтація житла на схід і захід) привів всю забудову до занадто спрощеної планувальної схеми паралельних стрічок, надаючи всьому поселенню надзвичайно спрощений, навіть «казарменний» вигляд, хоча в його архітектурному оформленні брали участь декілька великих архітекторів на чолі з Гропіусом. Даммершток найбільш послідовний приклад стрічкової забудови; вплив цього принципу проявляється і в інших великих поселеннях, правда, іноді з деякими варіаціями.

В поселенні Целендорф (Берлін 1926–1927 рр., арх. Таут, Вагнер та ін.) маємо майже ту ж стрічкову систему забудови з напрямом північний-захід південний-схід, не витриманому повністю головним чином через характер самої ділянки і примикаючого до неї іншого поселення, що і завадило витримати визначену схему забудови. Житлові будинки збудовані дво- і триповерховими блоками; всі обслуговуючі приміщення та підприємства розміщені в спеціальних будівлях, розташованих на перехрестях вулиць.

Найновіше поселення «Kieffhoek», (1928 р., збудоване поблизу Роттердама, Голландія), за проектом Ауда, ще більше відхиляється від стрічкового принципу. Як пояснює сам архітектор, він був змушений, знову ж таки через умови ділянки та перетинання її транзитним рухом, розташувати стрічками з півночі на південь лише частину блоків, інші – у зміненому напрямку; «проте, – втішається Ауд, – не кожен є таким пристрасним прихильником сонця... До того ж таким чином відкривається можливість більш вільного «вибору», всупереч однотипності всіх квартир». Слово «вибір» сам Ауд ставить в лапки. «Не тільки сонце, – продовжує він, – але також і простір, його відчуття, «просторовість» я вважаю найважливішим моментом організації хорошого житла». Район оснащений теплоцентраллю, яка одночасно обслуговує і сусідню частину міста, два магазини і два кіоски, розташованих по кутках ділянки, а також приміщення контори поселення – ось і всі його «комунальні» елементи, ще два огорожені майданчики для дитячих ігор; крім того, «комунальним елементом» є церква, збудована в поселенні релігійним товариством. Що стосується садів і зелених насаджень, то, крім невеличкого центрального скверика при церкві, таких більше нема.

Досвід Даммерштока викликав, як уже згадувалось, досить жваву дискусію, в центрі якої було питання про «казармене», «пронумероване» та «схематичне» планувальне рішення, трактуючи, на думку одного з архітекторів, мешканця такого району лише як об'єкт архітектурного планування. Висловлювались навіть слова про необхідність більшої «гуманності» всього архітектурного оформлення, а крилата фраза «Neue Herzlichkeit» («Нова сердечність») як би пародує лозунг архітектурного функціоналізму – «Neue Sachlichkeit» («Нова вещественність»). Очевидно, проявом цієї «Нової сердечності» є те різноманіття в планувальних рішеннях, які ввів, наприклад, архітектор де-Фріз в поселенні Геррсгейм (поблизу Дюсельдорфу), де основою є головна вулиця, що простягається на 330 метрів по частково вигнутій лінії, з боків якої розташовані: з однієї сторони – стрічки, а з другої – звичайні блоки, розташовані з заходу на схід. Саме ці блоки архітектор сконструював таким чином, щоб на південну сторону виходили житлові та спальні приміщення, а на північну (тобто на вулицю) – всі допоміжні, включаючи кухню-нішу, ванну, а також сходи, та інше; але цей принцип можна було витримати лише для 4-кімнатного типу, а тому 6-кімнатні квартири розміщені в стрічкових будинках, з орієнтацією північ-південь. З півночі до стрічкових будинків примикає великий спортивний майданчик, обнесений кам'яною огорожею; біля кожного будинку є свій маленький сад.

Цікаве планування району Брухфельдштрассе 1925–1930 рр. – одного з франкфуртських поселень, збудованих за проектом Е. Мая. Тут архітектор пробує вирішити все ту ж проблему найбільш сприятливої інсоляції, «розламуючи» при цьому прямий фронт жилого блоку

на ряд окремих частин, які розташовувались під кутом до сусіднього елемента, утворюючи при цьому зигзагоподібну лінію; цим пом'якшується несприятливе розташування блоків відносно сонця, що простягаються в східно-західному напрямку. Інша, вища будівля, розташована перпендикулярно двом сусіднім блокам, займаючи таким чином центральне місце, передана під комунальні організації поселення (тут, на відміну від інших поселень, вищий рівень розвитку цих організацій): теплоцентраль, водонагрівальна станція, пральня, бібліотека та дитячий садок.

Із наведених прикладів видно, що незначні розміри поселення, незначна їх заселеність (Целендорф – 745 квартир, Kiefohoek – 300 квартир і т. д.), а саме головне, склад населення, як правило, зовсім не пов'язаний з будь-яким виробництвом, робить несуттєвою проблему транспортних зв'язків району з зовнішнім оточенням: ця проблема, по суті, і не входить в коло питань архітектора. На початковому етапі, як ми бачили, знаходиться проблема громадського обслуговування громадян – це найважливіший та основний фактор побудови всього комплексу як дійсно єдиного цілого.

І ось окремі представники «сучасної» [20–30-ті роки ХХ ст. - О. Г.] архітектури починають, хоч і «несміливо», але пропагувати перехід до «усуспільнення» ряду житлово-побутових процесів, а відтак, і до «усуспільнення» елементів самого житла.

Проте ці спроби так і лишились, в переважній своїй більшості, лише в проектах [1, 21–98].

Об'ємно-планувальна структура 2-4-поверхових житлових будинків в комплексах 20–30-х рр. в Європі була блокованою з невеликими приквартирними земельними ділянками або секційною; система забудови – відкритою, переважно рядовою [4, 18–23].

Районною архітектурою Європи було створено значну кількість різноманітних типів «мінімального житла». Типів з різними комбінаціями як в розташуванні кімнат, так і в ряді деталей внутрішнього оснащення, але всі ці варіації виникали навколо основної теми: ізольовано-замкнутої сімейної чарунки, яка б задовольняла всі потреби її мешканців, зберегти в умовах «колективного» районного будівництва недоторкану основу основ побутової культури особистості – його замкнутий «дім-фортецю». Традиційна схема достойної квартири з її характерними внутрішніми елементами домінує в усіх «новітніх» періоду 20–30-х роки ХХ ст., функціонально спрямованих дослідах побудови раціонального житла, в усіх спробах його «фордизації», які поєднувалися з системою «пролетарської вілли...» [1, 21–98].

В пошуках різних типів невеликого житла «сучасна» [20–30-ті роки ХХ ст. – О. Г.] архітектура дала ряд цікавих і детально пророблених пропозицій. Значна частина цих проектів варіює тип житлового блоку як незначні за розміром житлові чарунки. Основні завдання: звільнити традиційну схему доходного будинку від тих деталей, які ведуть до неекономного використання простору, поставити всі квартири в рівні умови експлуатації (а саме, з точки зору інсоляції житлових приміщень), максимально раціоналізувати внутрішню структуру кожної житлової чарунки. Тобто перетворення старого типу доходного будинку з його внутрішніми дворами-«колодязями», з його неекономними та невпорядкованими сходовими клітками та переходами, з коридорною системою в квартирах, з невігідною орієнтацією частини квартир відповідно до сторін світу, з випадковими розмірами житлових приміщень і цілковито невиправданим розміщенням окремих кімнат і так далі в нові, більш економічні та зручні. Раціоналізаторська робота, що йшла під гаслом: «Мінімум площі і максимум експлуатаційних зручностей», зачіпає також і внутрішнє оснащення житла: архітектурі належить не тільки ініціатива, а й практична робота з питань раціоналізації сучасних меблів – приведення їх в відповідність до типу і розміру приміщення; цілковита відмова від значних меблевих атрибутів, які носять чисто декоративний характер, типізація меблів, застосування «вмонтованих» меблевих елементів і таке інше.

Тип житлового блоку, запропонований голландським архітектором І. П. Аудом (1890–1963 рр.), застосований в його будівлях поєднує в замкнутий комплекс ряд чарунок, кожна з яких складається з однієї житлової кімнати, кухні і 1–5 спальних камер.

В пізнішому поселенні Kieffhoek (в Роттердамі, 1928 р.) І. П. Ауд запропонував свою «фордизацію житла». Тут архітектор поставив перед собою суттєво іншу задачу: дати тип мінімального житла з абсолютним використанням «кожного кубічного сантиметра житлового простору» – прототип «форд-житла», як висловлюється сам архітектор. Для цього він розробив схему стандартних розмірів, при комбінації яких повинні утворюватись ті чи інші планувальні елементи житлової чарунки. Так, прийнявши за початковий стандарт ширину ліжка, Ауд отримав необхідну мінімальну ширину спальні, визначивши її в межах 2,05 м, він подвоює цю величину і використовує її як ширину «загальної кімнати» (4,1 м), а в кінцевому результаті стандартний розмір всієї житлової чарунки узгоджений з парцелою (частиною) земельної ділянки, яка призначена для однієї чарунки. Планування чарунки – двоповерхове: на першому поверсі – загальна кімната і кухня, на другому – спальня для батьків і дві спальні для дітей (кожна на два ліжка). Вестибюль (передпокій) використаний для встановлення водопроводу та газопроводу, оснащений «вбудованою» (закріпленою наглухо в стіні) вішалкою, вбудовані прилади є також в кухні – шафа і дошка для прасування. Проект передбачав також влаштування вбудованої шафи між кухнею та житловою кімнатою та деякі інші вбудовані пристрої, але з міркувань економії вони не були реалізовані.

Цікаве також і кольорове вирішення будівель району: стіни в нижній частині пофарбовані в білий колір (кам'яна крихта), на висоті 2 метрів пофарбування змінюється на жовту або сіру; двері – світло-червоні, дахи – світло-жовті.

Інший район – район Целендорф (архітектори Б. Таут, Вагнер та ін. 1926–1927 р.), показовий в багатьох питаннях. Він включає 745 квартир, розміщених по чотирьохквартирних та одноквартирних будинках. В плануванні окремої житлової чарунки очевидним є компроміс між двома тенденціями: з однієї сторони – максимально здешевити будівельну та експлуатаційну вартість житла, з іншої – наскільки це можливо, ізолювати індивідуальне житло, відділити сімейну квартиру від сусідів, і ось індивідуальна квартира на 3 і 4 кімнати розташовується відразу на 3-х поверхах (!), поєднаних внутрішніми сходами: «не лише частина поверху, але весь будинок належить мені», – такий ілюзорний ефект цієї планувальної схеми. Цікавий коментар такого архітектурного рішення знаходимо у одного з німецьких критиків Целендорфа: «Та обставина, – пише він, – що з господарських міркувань житлове будівництво повинно базуватись на колективних засадах, зовсім не означає, що мова іде про колективне житло. Сучасний міський район або поселення – зовсім не «колектив» (gemeinschaft) в якомусь ідеологічному сенсі; він об'єднує масу людей, які в своїй трудовій діяльності не мають нічого спільного, а вдома хочуть жити по можливості більш ізольовано, щоб не заважати сусідам і щоб сусіди не заважали їм, а якщо можливо, то навіть не помічати їх існування...» [6].

В архітектурі Целендорфу ми бачимо поєднання непоєднуваного – спробу побудови поселення як єдиного організму і прагнення зробити з кожної чарунки «пролетарську віллу», як висловився той же критик, відзначаючи, що розташування квартири на трьох поверхах є «результатом неправильного уявлення про житлові потреби широких мас, на які і розраховано районне будівництво». Але це результат всього трактування районної проблеми, характерної для дрібнобуржуазного розуміння житлової культури.

Характерним протиставленням целендорфському типу житлової чарунки може бути планування житла в розглянутому вище районі Ауда Kieffhoek.

Інший голландський архітектор М. Брінкман іде ще далі в питаннях ізольованості та самостійності окремої чарунки: чотирьохповерховий блок включає 262 квартири, причому кожна має окремий вихід назовні; квартири першого і другого поверхів – безпосередньо, інших поверхів – через галерею, що огинає весь блок на висоті третього поверху; квартири розташовані на верхніх поверхах – двоповерхові: на одному поверсі розташовані кімнати і кухня, а на другому 3 спальні.

Тип двоповерхової квартири дуже популяризується в цих пошуках «мінімального» житла; цей вид частково видозмінюється в проекті архітектора Де-Фріза, який диференціює

висоту приміщення, ділячи всю чарунку на дві частини по вертикалі, він заповнює передню частину на всю висоту житловою кімнатою, а протилежну розділяє як би на два поверхи – дві спальні кімнати з внутрішніми сходами.

В пошуках найбільш ефективного використання обмеженого житлового простору німецький архітектор Л. Міс Ван дер Роє висуває та реалізує ідею «мобільної» квартирної чарунки. Проектом розпланування будинку, збудованого ним в Штутгарті, передбачались стаціонарні стіни лише для ванної та кухні; весь інший вільний простір власник може розділяти за власним бажанням з допомогою пересувних внутрішніх стін; від 6 до 9 таких стін дозволяють будь-які варіації в плануванні кімнат.

Проте недостатньо було проводити лише ті чи інші покращення, схожа раціоналізація не давала можливості для переходу житлового будівництва на рейки масового виробництва; хоча тогочасні технічні та економічні вимоги диктували необхідність індустріалізації будівництва та, відповідно, стандартизації основних його типів. Архітектура прагнула вирішити цю задачу таким чином, щоб в умовах масового стандартного будівництва зберегти недоторканим традиційний тип квартирної чарунки з її традиційним складом, та, по можливості, з двоповерховою особняковою схемою. Так, французький архітектор Ле Корбюзьє висуває свій «серійний будинок Сітроєн» (як би переносячи в житлове будівництво принципи масового виготовлення автомобілів); німецький архітектор В. Гропіус – ідею «будівельних кубиків», Ернст Май – стандартний тип житлової чарунки.

Серійний будинок Ле Корбюзьє – це той же маленький особнячок в 2 ½ поверху, де головна «житлова» кімната займає висоту двох поверхів, а всі інші – кухня, їдальня, спальня – розташовані одна над одною, утворюючи при цьому три поверхи; над головною кімнатою – плоский дах з виходом на нього з 3-го (або, точніше, з 2 ½) поверху. Цей проект передбачає масове виготовлення таких залізобетонних чарунок і монтаж їх серіями.

«Прагнення знищити карнизи, куполи, фронтони привело нас до формули: будинок-це житлова машина. Цей вислів знайшов відгук в усіх країнах. Машина для життя – це повернення до нуля, ми розпочинаємо з нуля... Ми глибоко занурились в завдання техніки, архітектор стає інженером... Але коли усунено голод і бідність, людина каже: «хотіла б я знати, як ви уявляєте мій дім-машину». Ви все передбачили? Жити! Я приходжу додому не лише спати і їсти, я ж також і думаю. Мені б хотілось мати навколо себе те, що мені подобається, те, що надихає. Я ж не лише їм і сплю, я читаю хороші книги, слухаю музику, ходжу в кіно і вар'єте, їджу на Рів'єру... це означає, що я створюю навколо себе такі умови, які б відповідали б моїй індивідуальності» [3].

«Будівельні кубики» В. Гропіуса – це набір найпростіших типів житлової чарунки, при якому можливі ряд комбінацій, тому поєднання різних типів дає індивідуально різні чарунки, зберігаючи при цьому стандартний характер основних елементів, які варіюють в процесі монтажу.

Із проектів «мінімального житла» потрібно відмітити ще один цікавий проект німецького архітектора Гуго Герінга. Функціональний аналіз привів його до диференціації трьох основних функцій вікна: зовнішнє освітлення, провітрювання та зоровий зв'язок із зовнішнім і внутрішнім простором. Він диференціює ці функції, проектуючи чарунку з верхнім освітленням, з провітрюванням через особливий вентиляційний канал під дахом і, нарешті, з вікнами лише в одній стіні квартири, що дозволяє оббудувати її з трьох сторін.

Які б раціоналізаторські пошуки не здійснювали архітектори, все ж ставало зрозумілим, що, залишаючись в межах житлової одиниці чи навіть блоку чарунок, не можливо вирішити проблему масового житла, навіть в тому специфічному розумінні масовості. Уже навіть кількісна сторона питання примушувала перейти до вирішення ширших архітектурних комплексів. Загалом, в межах блоку досить вагомо заявляє про себе і інша сторона: прагнення зберегти цілісну і недоторкану замкнену схему індивідуальної квартири наштовхується на принцип максимально економічного і ефективного використання простору; звідси і спроби «усуспільнення» певних елементів цієї схеми.

Саме таким є проект житлового блоку Ле Корбюзьє, де принцип особнякової двоповерхової квартири поєднаний з окремим готельним блоком. При цьому, подібно до проекту Де-Фріза, Ле Корбюзьє розташовує кожну квартиру-чарунку так, що одна її кімната охоплює в висоту весь поверх, а кухня, їдальня, спальня і ванна розташовані попарно в пів-рівнях; обслуговування всіх квартир проходить в центральній кухні і їдальні та ін.

Набагато далі іде в своєму нездійсненому проекті Адольф Радинг: він логічно підходить до потреби поєднання ряду елементів індивідуального обслуговування в колективне і будує свій «колективний будинок» (Gemeinschafts-Haus) таким чином, що в особистісному користуванні залишаються лише невеличкі спальні кімнати, причому на три таких кімнати, що творять квартиру, передбачена невеличка кухонна ніша і два «житлових куточки», відокремлених від, власне, спальні; всі інші елементи віднесені до колективного користування: центральна кухня, столова, кімната для ігор, для співбесід, музична кімната, читальня [1, 21–98].

Висновки.

1. Містобудування в Західній Європі пропонувалося підпорядкувати наступним принципам:

- функціональне зонування території на центральну, житлову і промислову зони;
- узгодження структури плану міста з вимогами руху автотранспорту;
- оздоровлення міського середовища;
- однаково сприятливі умови для кожної житлової одиниці.

2. Об'ємно-планувальне вирішення житлових будинків в Західній Європі було підпорядковано прагненню архітекторів зберегти цілісною і недоторканою замкнену схему індивідуальної квартири, яке наштовхнулося на принцип максимально економного і ефективного використання простору, що ускладнювало процес вирішення проблеми масового житла.

3. Основними і найбільш характерними елементами композиції фасадів стають:

- чіткі прямі форми, геометризація об'ємів;
- крупні площини фасадів, які строго відповідають внутрішній функції приміщення;
- чітке розмежування поверхів за допомогою карнизів та горизонтальних площин стіни;
- в переважній більшості випадків – плоский дах;
- каркасна конструктивна схема будинків, використання колон;
- відкриті балкони і тераси;
- стрічкові вікна: як горизонтальні (в житлових та інших за призначенням приміщеннях), так і вертикальні (при заскленні сходових кліток);
- кутові вікна та вікна круглої форми;
- перспективні портали входів та в обрамленні вікон;
- відсутній декор на фасадах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архитектура современного Запада/ Под общ. ред. Д. Аркина. – М.: Изогиз, 1932. – 187 с.
2. Келлер Б. Б., Хан-Магомедов С. О. Современная архитектура капиталистических стран (противоречия и тенденции развития)/ Под общ. ред. Г. Б. Минервина.- М.: Стройиздат. – 1966. – С. – 1–83.
3. Ле Корбюзьє. Архитектура XX века. Перевод с французского /Под ред. К. Т. Топуридзе. – М.: Прогрес. – 304 с.
4. Маклакова Т. Г. История архитектуры и строительной техники.- Часть 2. зодчество индустриальной эпохи. Ученик. – М.: Изд-во АСВ. 2003. – 256 с.
5. Маклакова Т. Г. Функция – конструкция – композиция. Учебник.– М.: Изд-во АСВ. – 2002. – 256 с.
6. «Die Form» № 1, 1929.